

Zsidó Ferenc

## Monográfiák terítéken

*Élmezőnytől lemaradva? Márkus Béla: Gál Sándor*

Most látszik igazán, milyen nagy volumenű a szlovákiai magyar (felvidéki) Gál Sándor költő, író, publicista életműve, amikor Márkus Béla monográfiája\* megjelent róla.

Egyben megdöbbenő, hogy Ilyés Gyula metaforája, az „ötágú síp”, amely az anyaországi és elszakadt irodalmak összetartozását érzékelteti, mennyire nem működik a gyakorlatban. Gál Sándor nevével jómagam 2000-ben találkoztam először, amikor az AB-Art – az első olyan felvidéki kiadó, amely valamiféle erdélyi jelenlétet próbált felépíteni – kezdte megjelentetni sorozatban az egybegyűjtött műveit. Gál Sándor ekkor már több mint 30 kötetet tudhat a háta mögött, Erdély és Felvidék azonban jobbára párhuzamos valóság volt. Részben ma is az maradt.

Ezért is üdvözlöm Márkus Béla nagy vállalkozását – róla mindenki tudja, hogy elhivatott követője, értője a határon túli magyar irodalmaknak –, amelyben ezt a sokműfajú, szerteágazó életművet megkísérli egybefogni: a kötetek során lineárisan halad, ugyanakkor motivikusan egymás visszfényében elemzi.

Az *Előljáró szavak*ban Márkus leszögezi, hogy életrajzi áttekintésre nincs szükség, nem csupán azért, mert az nem trendi, hanem azért is, mert Gál Sándor életműve – főként a prózai művei – annyira biografikus, hogy abból óhatatlanul kibomlik az is, ami a személyes sors szempontjából mérvadó. Márkus a köteteket – témájuk vagy éppen műfajuk alapján – triptichonokba csoportosítva tárgyalja, érzékeltetve a lírai termés primátusát a prózaival szemben, jelezve, hogy újságírói, publicisztikai munkája némiképp ráno szépírói tevékenységére, és olykor elvész az aktuálpolitika útvesztőiben.

A monográfia legfontosabb – és iróniájával legszellemesebb – fejezete a végső, az *Utánfutó szavak* címet viselő, melyben Márkus Béla körüljárja Gál Sándor életműve kanonizációjának problémáit (vagy a kanonizálódás elmaradásának okait), ugyanakkor azt az illúziót is eloszlatva, hogy a felvidéki magyar irodalom önmagában egységes egészet alkotna.

*(MMA Kiadó, Budapest, 2017)*

## *Elszigeteltség vagy egyetemesség? Elek Tibor: Grendel Lajos*

Márkus Béla kb. azzal zárja Gál Sándorról írt monográfiáját, hogy a szerző (közös felvidéki sors ide vagy oda) a Grendel Lajos által írt *A modern magyar irodalom története* című művében nem kapott helyet, még a hivatkozások sorában sem. Amint Elek Tibor Grendel-monográfiájából\* kiderül, ez korántsem véletlen: Grendel egészen eltérő esztétikai elvek mentén alkotott. Mondhatni, türelmetlen vehemenciával elutasította mindazokat, akik megmaradtak a (neo)realizmus primer valóságábrázolása mellett, ő a lázadó individuum nézőpontjából vizsgálja a világot, nem egy közösség perspektívájából.

A Gál-monográfiáról szóló írásomban azt állítottam, az erdélyi és felvidéki irodalom bizonyos értelemben párhuzamos valóságoknak tekinthető, de lám, a felvidéki irodalom különböző szeletei sem feltétlenül a kongruencia elve mentén strukturálódnak. Grendel Lajos a szlovákiai magyar irodalom tán legismertebb prózaírója, kanonizációja – amint ezt Elek Tibor is érzékelteti – az anyaországi recepció eredménye, mely többnyire pozitívan fogadta a szerző előremutató, a posztmodern vívmányait is jól hasznosító műveit.

A monográfus pontosan rámutat Grendel jelentőségére: a felvidéki magyar irodalom hagyományszemléletének, értékrendjének radikális átalakítása. Elek Tibor kiemeli szemléleti nyitottságát, méltatva „a kisebbségi tudatot és irodalmat terhelő mítoszok, tabuk” megkérdőjelezésének törekvését. Grendel az örök megújulás hirdetője, aki regényeiben, novelláiban a valóság mögé való belátás, a mélyebb összefüggések felfedésének individualista útját járja.

Elek Tibor teljes pályáivet rajzoló monográfiájában ennek buktatóira is rámutat: az énbezártság motivikus és tematikus szinten önisméltléshez vezet, a monográfus ugyanakkor azt is jelzi, Grendel tehetségét az mutatja, mindig sikerül újat hozzatenni az adott témához, ha nem másban, hangszerelésben, stílusban, így lazán összefüggő regényfolyamokat, ciklusokat alakítva ki.

Elek Tibor nyolc fejezetre (plusz függelék) tagolva elemzi Grendel epikus műveit, esszéit, irodalomtörténeti vállalkozásait, áttekinti az elég gazdag recepciót, reflektál az első pályaszakasz monográfusa, Szirák Péter művére, ugyanakkor saját látásmód és értékítéletek mentén sommázza Grendel munkásságát.

Az már a sors iróniája, hogy a 2018 elején megjelent monográfia azzal a gondolattal zárul, az életmű még nincs lezárva, számos meglepetést tartogathat, pár hónap múlva azonban, 2018 decemberében Grendel Lajos elhunyt.

*(MMA Kiadó, Budapest, 2018)*

Szepes Erika

## Ádám Tamás: Szomjas víztorony

– arról, ami hiányzik –

Nem posztmodern játékot úz Ádám Tamás a címmel, nem is pusztá antropomorfi-  
záció, hanem egy hatalmasra növelt metafora: ahol a víztorony szomjas, ott szomjas  
mindenki, akit el kéne látnia vízzel. Köves István a kötet hátsó borítóján pontosan fo-  
galmaz: ez egy boldogtalan kötet, amelyben a szomjas víztorony csak egyik megnyil-  
vánulása a boldogtalanságnak. De nem maradnak rejtve a boldogtalanság többi meg-  
nyilvánulásai sem, s ezeknek oka közös: mindé a szabadság hiánya: „Muszáj dönteni,  
így vagy úgy,/ sérül a szabadakarát.” (12, az arab számok a kötet oldalszámát jelzik.)  
Ünneplő ruháink szorítanak, nem lehet bennük szabadon mozogni, az ünnepek zava-  
ró kínok közt zajlanak, s a megoldás: „Valahogy mégiscsak szabadulunk a szorításból,  
s hagyjuk, hogy vállunkon/ énekeljenek az estélyi ruhák fátylaiból / kiszökő madarak.”  
(14) Az *Az lesz fontos* című versben minden a rabságot sugallja: „Szükségszerűek a  
fejünk fölötti, / áramot hozó rácsok, amelyek könnyörtelenül befogják a/ meggondo-  
latlanul röpködő kopasz/ nyakú gatyás galambokat. Beszorult / fejükből könnyörögve  
néz szemük.” (19) Ha minden rabságban van, és csóretöltve sorakoznak a dodzsemek,  
amik bármikor harcokocsikká válhatnak, s belőlük éles lőszerrek törhetnek ki, „Beragad  
a nyár is.” (19)

Ha úgy fogalmaz, hogy „Elnapolható az erőltetett boldogság”, akkor éppen azt tuda-  
tosítja, hogy szabadság nélkül nincs boldogság, s akkor ugyanazt mondja, amit kortár-  
sai közül sokan: „Ünnepi költők helyett / most majd a szél mond verseket // kerge port  
mond és vibráló hőt / a betontér felett. // Hogy itt szerettünk nőket: hihetetlen.” (Petri  
György: Ismeretlen kelet-európai költő verse...) Bella István, akinek *Szeretkezéseink*  
című ciklusában nincs boldog szeretkezés: „De nem kell szerelem se, ha börtön. / Ha  
nem vagyok szabad. /Fegyőr a vágy s az ölelés lötykölt / étel, mit egykedvűen hörből  
a rab.” (Fény és levegő nélkül) A természet szabadságának ösztönzésére az ember is  
kivívja a maga szabadságát: „Mégis szabad légy, s fergeteges-szelíd/ e völgymentben,  
gyermekiségedet /örizd, hisz’ némi emberálmom/ vár, meg a sors, ez a szolgálalkú...”  
(Szarka István: *A bíbor oroszlán*).

Az Ádámnál évtizeddel idősebb Szarkánál még van erősebb, mint az ember: a ter-  
mészet, amely úgy úr az ember felett, hogy változásaival, szabad szellőivel magával  
ragadja. Ma már, Ádám Tamásnál, erről szó sincs. Nála csak szabadsághiány van,  
amelyből következik az élet legszörnyűbb érzése, a félelem, ezért üt olyan erősen,  
megválaszolhatatlanul ez a kérdés: „Ha gyógyíthatatlan félelmünk, a hazaszeretet ho-  
gyan értelmezhető?” (91) És még egy végletes ellentét a beszorítottság okozta félelem

és a szabadság között: „téli szürkületben kidőlt szobám fala. Elhittem hogy szabad vagyok.” És: „Zuhanás közben hagytam magam szeretni.” (97)

Szabadság híján a szerelem nélküli szeretkezés élménye riasztó (87), az egyoldalú szerelem nem szerelem: „olyan ez, mint a fáradt láb, amely/ idő előtt elkopik, mégis elvisz az egyoldalú szerelemhez. Vissza már / nem hoz, hiába könyörgünk.” (95)

A mindentől való megfosztottság érzése a magány, ez is állandó kísérője a költőnek: „Mindig csak a várakozás. /Egy roncspadon összenő keresztbe tett lábam.” (18) A legpontosabban megfogalmazott magány-kép, benne a társ hiányával: „Magányos övezet ez, / romos gardenparti, / ahol bevarrt szájjal nem jutsz semmire.” (85)

Az önvizsgálat segít a magány átélésében: „Az ostorcsapások közti magányban felértékelődik az emlékezés.” (10) A magán-magányosságon túl a világra is rátelepszik a hiány, ami az egész-dolgok töredékességében jelentkezik:

Hang s fény megtörik, a bűgőcsigák  
sem bűgnak. Szétesik a szivárvány,  
idén elmarad a tavasz.

Szomjas víztorony jajgat, bokánál  
levágott szobor menekül. Szánkban  
megfagy pár csepp gyenge alkohol.

Könnyzacskó alatt csikkek áznak,  
nikotintól barnul az este. Áldozunk és  
feláldozunk. Mérhető magányt rögzítünk.

Félelem, rabság és magány ellen ritka ellenszer a remény: „érdemes várni és kisimítani a zsebben maradt gyűrött képeslapokat. És hogy / húsunkból maguktól is kiszöknek a / tüskék. Ilyenkor elhisszük: / közelünkben bujkál a remény.”

József Attila (csaknem) minden 20. századi és mai magyar költőnek ihletője, elérendő magaslata. Ádám Tamás József Attila-élménye mélyebb, személyesebb, mint sokaké, nála jobban kevesen érzik a magáramaradottságot.

Belekezdeni abba, ami nincs.  
Beismerni, amit nem lehet.  
Melegedni hideg tekintetben.

Mindig viszonzatlanul, hínárba  
kapaszkodva, korommal leöntve.  
Hideg hold árnyékában elesve.

Fejet lucskos párnára hajtva  
megérteni, hogy senki sem  
szerethet.

Ádám Tamás költészetének – sok más egyedisége mellett – van egy feltűnő saját-sága: két énje néz egymással szembe, néha egymás ellen fordulva: a vidéki és a városi. Ezt ennyire együtt létezőnek kevés költőnél találtam – talán Kormosnál és Bellánál. „gps-szel megy a golgotáig” (36); „Bauhaus-alkonyat borul ránk” (68); „Szobrok ölelkez-  
nek a Moszkva téren (71); *Kőbányán jár* (80), miközben az őt körülvevő világ, a termé-  
szet empátiája megejtő: szinte magába öleli, magához hasonítja a költőt: „*almafák  
nőnek tenyeremből, estére virágba borulnak*”. (17) Ugyanezzel a szemlélettel „*Mellka-  
somon fű nő, hátamon bogarak szaladgálnak*.” (18) Ősszel „haldoklik a liget”, mint az  
emberek. Ádám természetfelfogásának sajátossága az illatok kedvelése, és többször  
említi kedvenc illatait, a rozsmaringot, a borókát és az orgonát.

### Költői eszközei

Ádámnak sok költői eszköze van. Jellemző az absztrakt fogalmak tárgyiasítása, sőt  
anyagivá tétele: „*Pusztul a lópokrócba csavart lélek*” (42); „*masszává egyszerűsödik  
a múlt*” (29); „*emlékeim rongyaival takarom a hátam*” (34). Hasonlatai távolról ösz-  
szerántottak, ezért erősek, megrázóak: „A teknőc páncélja kemény, mint az elrejtett  
taposóaknák” (72). Él egy olyan stílussajátsággal, amit az irodalomtudomány mági-  
kus realizmusnak nevez. Ennek eredetét Dél-Amerikából származtatják, ott figyelték  
meg az elbeszélő irodalomban: reális elemeket kevernek misztikusakkal, de nagyon  
fontos, hogy a misztikus elemek jelentését a befogadó közösség értse, mintegy „saját  
közös nyelvként” kezelje. A prózán kívül a festészetben is gyakori, a legjellemzőbbek  
talán Chagall korai korszakának képei, amelyeken a mátkapár a levegőben úszik, egy  
hegedűs hegedül a háztetőn (innen a musical témája és címe), de repül tehén, számár  
és bármely más közönséges tárgy is. A szürrealizmussal nem összetéveszthető, mert  
annak a lényege éppen a meglepetés, a meghökkentés, ellentétben a mágikus realiz-  
mus felismerésre készítésével.

Ádám képeinek szerkezete megfelel a mágikus realizmus követelményeinek. „Párizs  
fölött fürdőkád repül, Jim Morrison találkozott a faluorvos halott fiával, aki leérettsé-  
gizett és megtanulta a bluest.” A kép elemei: Párizs, ahol Jim Morrisont eltemették a  
Père-Lachaise temetőben; a fürdőkád Marat fürdőkádja, amelyben merénylet érte. A  
halott fiút Morrisonnal a zene köti össze. Ezeket az elemeket csak „a művelt beavatot-  
tak” közössége ismerheti.

Ádám Tamás kötete még nagyon sok szépséget rejt, szépségeket és bánatokat. Azt  
kívánom a költőnek, hogy legyen lehetősége több boldogságra okot adó világban élnie.  
Ígérem, írok róla akkor is, keresve benne a boldog pillanatokat.

Ványai Fehér József

## Egy lehetséges változat

*Hartay Csaba: Nem boci!*

Írásomat nem hagyományos könyvrecenziónak szánom, mert arról már lekéstem. Hartay Csaba *Nem boci!*-ját 2015-ben jelentette meg az Atheneum Kiadó, s azóta, bizony, eltelt pár év. De nem hagyott nyugodni a téma, Hartay könyvét nemrégiben újraolvastam, s ezúttal már jegyzeteltem is. Az a kérdés izgatott, hogyan lehet (lehet-e egyáltalán, kell-e) irodalmat „csinálni” az Úr 2010-es esztendeiben a magyar agráriumból, s ahogy Hartay teszi e művében, úgy szabad-e? (Előrebocsátom, eszem ágában sincs megmondani, hogyan ajánlatos írni bármiről is, csupán a véleményemet közlöm).

Egy éven belül másodszor olvasom Hartay Csaba *Nem boci!* című könyvét. Először azért tettem, mert egészen egyszerűen kíváncsi voltam rá, és hát olvasni is szeretek. Másodszor pedig azért, mert (előre megfontolt szándékkal) írni akartam róla, elkezdett komolyabban foglalkoztatni a téma. Mondhatni, megúszhatam volna az egészet egy svungra, ha már az első alkalommal jegyzetelek, de ezt elmulasztottam, így aztán gyérünk újra. (Meglehet, jót tett nekem az érlelés, a műnek pedig a pihentetés).

Szerencsére a téma (lásd közelebről „magyar agrárium helyzete”) örökké aktuális, hiszen történelmi távlatokban (előre és hátrafelé tekintve) minimum az életünkről van szó, és hát – Istennek hála – az irodalom sem ment még ki teljesen a divatból. No meg (közhelyszerűen) ehhez, mármint a mezőgazdasághoz (lehet, hogy az irodalomhoz is?) mindenki ért, legalábbis úgy hiszi magáról.

Különben ne gondolja senki, hogy mondjuk Szabó Pál mint afféle „örök voluntarista” ábrázolta volna a paraszti világot, példának okáért a múlt század harmincas éveinek falusi életét kevesen festették le nála hitelesebben, kritikusabban. Nála az ideológia úgy 1947 után uralta el a műveket, ám sajnos, onnantól fogva már kóros és káros mértékben.

Nagyjából-egészében igaz ez Veres Péter életművére is, azzal a megszorítással, hogy az utóbbi szépprózai teljesítménye nem mérhető Szabó Páléhoz, legalábbis mennyiségre biztosan nem – arról nem is beszélve, hogy a művészi önkifejezést esetükben sem tekinthetjük olimpiai sportágnak. Igaz, Veres Péter inkább politikus volt, mint irodalmár, míg a *Lakodalom – keresztelő – bölcső* szerzője író. (Persze, ettől még a *Gyepsor* eredeti munka, olyan világról tudósít, amely a magyar irodalomban nem túl gyakran jelent meg).

De hogyan jön mindehhez Hartay Csaba?, kérdezheti joggal bárki. Hartay ízig-

vérig posztmodern író és költő, ezen stílusnak, életfelfogásnak harmadik-negyedik hullámából, míg amazok egy más kor alkotói, általánosságban nevezhetők realistáknak, ha nem is használhatjuk a „*sült*” jelzőt velük kapcsolatban. Mondhatjuk, hogy az említettek szűkebb értelemben sem Hartay szellemi elődei, s akkor, ugye, hogyan kerülnek egy lapra... És mégis, témaválasztásuk összehozta őket: a vidéki, közelebbről alföldi magyar életet festették és festik mindhárman, Hartay egy mai tehenésztelep figuráit élénk vetítve, a másik kettő pedig a felbomlás előtt álló paraszti társadalmat ábrázolva. Ha tehát maga az írás közös platformra terelte e hármakat, azért egyikőjük sem nem nevezhető „mezőgazdasági” írónak vagy költőnek, bár e címkét könnyen ragasztgatják mifelénk. Talán nem véletlen, hogy Szabó Tibor Benjámint, az Atheneum vezetője, a *Nem boci!* kiadója egyenesen a népi írók örökösének nevezte Hartayt – lelke rajta, én nem irigylem tőle, sőt örülnék neki, hogy valaki a XXI. században vállalja a nemes hagyományt.

Mert az ügy, a magyar agrárium helyzete, fenntarthatósága, jövője nemzeti kérdés, éppen ezért fontos a vele való foglalkozás is a kulturális szférában. (Ennél már csak magával a földdel való foglalatosság volna fontosabb). És a magyar mezőgazdasággal (rövid periódusokat kivéve) mindig baj van, bár a jelenben az sem vigasz, hogy immáron évszázadok óta. És az emberfia nem érti, hogy miért is. Hiszen a Kárpát-medencében (és ez nem közhely) minden adott lenne hozzá, hogy virágozzék a magyar föld...

Sohasem felejttem el, amikor vagy húsz éve Belgiumban jártam buszos úton, s az Ardennek lejtőin ereszkedtünk alá. Jobbra és balra marhacsordák, kastélyszerű lakóházak a gazdáknak, gazdasági épületek, szélben ringatózó, méter magas szalastakarmány, a boltok tele hazai sajtokkal... Az Alföld talaja éppen ilyen szalastakarmány termelésére alkalmas, viszont a remek adottsággal nem tudunk élni, és lassan már történelmi távlatban nem.

Mert, lássuk be, az irodalom felől nézvést maga a téma (t. i. a magyar agrárium) kiválóan alkalmas volna a magyar sors bemutatására, ehhez képest az utóbbi évtizedekben kevés mű született róla. A háború előtti földbirtok és művelői, a cselédség, kuláklista, államosítás, tsz-világ, rendszerváltás, kárpótlás – közhelyszerű címszavak, melyeket talán a sajtó (kiváltképp a kilencvenes években) bőven taglalt, de érvényes művészi produktumok nem sorjáznak fel mellette. Pedig az élet irodalom után kiált, csak az nincs egyelőre, aki meghallaná.

Másfelől az is igaz, hogy korunknak nincsenek Galgóczi Erzsébethez hasonlítható írói, akik érvényeset tudnának mondani erről a világról, Móricz Zsigmondhoz mérhetőek pedig pláne nincsenek. Kis politikát keverve az esztétikához (bár jól tudom, hogy ez veszélyes játék, általában nem vezet jóra): kevés művész tett annyi engedményt a kádárizmusnak, mint Galgóczi, ugyanakkor kevesen kritizálták olyan vehemensen az akkori rendszert, mint ő.

Vagy mostanság a szárba nehezen szökkenő tartalom keresi formáját, ami olykor csak évek, évtizedek alatt sikerül? Egy biztos, hogy nem a nagy történelmi regények idejét éljük.

A *Nem boci!*-ban korunk hőse az „ideális tehenészlegény”, aki ugyan szeretne a cégnél dolgozni és sok pénzt keresni, bár mintha egy kicsit félne „ezektől a nagy dögöktől”. Hartay alakja hús-vér figura, mintha a hétköznapokból lépett volna elő: bevállalós csávónak tartja magát, noha azzal is tisztában van, hogy veszélyes foglalkozás ez, mert mi lesz, ha „felkúrja” a barmok agyát, és nekimennek. A könyv feltétlen erénye, hogy bemutatja: vidéken (a tehenésztelepen és másutt) már régen nem a „nép” nyelven beszélnek, ha a szociológia egyáltalán még ismeri és használja ezt a kategóriát, hanem egyfajta szubkultúra jeleivel kommunikálnak, amely egyszerre próbál fiatalos lenni és az argóra hasonlítani. A társadalom XX. századi felbomlása után évtizedekkel, a tömegkultúra totális elterjedése idején erkölcsi megfontolásokból senki szemére nem vethetjük, hogy ez így alakult, sőt, mondhatjuk, kicsit mindnyájan tehetünk róla. Nem vigasz, de tény.

A huszadik század első negyedében nem szólhat akkorát egy szociográfia, mint mondjuk a múlt század harmincas vagy éppen hetvenes éveiben, ám azért Valóság nevű nagybácsink ma is köztünk él, és kíváncsiak vagyunk rá, mit mond. Másfelől a média az elmúlt évtizedekben mégiscsak elvégzett egyfajta valóságfeltárást, s ma pár óra alatt átugrunk (vagy gépen átrepülünk) egyik földrészről a másikra, azért a Hartay-féle „köntör-falazás-nélküliségre”, magyarul odamondogatásra égető szükségünk van (lenne).

A *Nem boci!* fejezeteiben életszagú történetek követik egymást üzletkötésről és reklámról, a kőkemény, sokszor embertelenül nehéz termelésről, italról és erotikáról, munkás hétköznapokról és kiábrándultságról, vagyis mirőlünk, ma élő emberekről. Nem könnyű belenézni a görbe tükörbe, illúzióromboló a szembesítés: csúnyán beszélünk, és nem éppen erkölcsi magaslatokon leledzünk nap mint nap. Igen, trágárok vagyunk és igénytelenek, mintha ma beszélt anyanyelvünk inkább táplálkozna az argóból, mint az irodalomból. Ez még akkor sem vigasz, ha tudjuk jól, hogy a „nép” régebben is csak ritkán kommunikált olyan stílusban, ahogy az a regényekben megjelent, de korunk felülmúlja a legvadabb naturalista stílust. Lehet ezt roncsolt nyelvnek nevezni, ahogy a mű egyik recenzense teszi, csak azt nem sejti egyikünk sem, hogy a multikulti rombolása meddig süllyeszti még a társadalom felbomlása óta helyét nem találó embert.

Hartay Csaba könyve hiteles tudósítás arról a világról, amelyről alig szól jó irodalom, s ilyen értelemben bizony hiánypótló munka. Az ábrázolás, a mikrovilág lefestése hiteles, valódi élményből fakad, amit érezni befogadás (olvasás) közben. A tizenéves traktoros nem most jött le a falvédőről, a kombájnnal tényleg idegesíti a gazdát, ha fölöslegesen áll, s ha silány a siló, veszélyben a takarmányozás. Művé-



szetünkben a honi szubkultúrák kivesézve, hogy mivé lett a mobilizált és virtuális konzumvilág, unásig elemezve – viszont közvetlen környezetünk, mint sötét titok vesz körül minket. A *Nem boci!* éppen ebből a nagy hiányból törleszt valamit, bár e téren is igaz, hogy egy-két fecske nem csinál nyarat...

Hartay Csaba nem foglalkozott azzal, hogy divat-e a válság előtti és utáni paraszti világról könyvet írni, hanem fogyasztható, szórakoztató művel állt elő, és kész. Felfogásom szerint műve egy lehetséges változat a stílusok, műfajok gazdag tárházából. Jó lenne hinni, hogy nem az egyetlen, nem az utolsó.

*(Atheneum Kiadó, Budapest, 2015)*



*Rump Tímea*

## **Cirkusz az egész világ, és kötél táncos benne minden férfi és nő**

*Gondolatok a Kötél tánc című antológiáról*

A *Kötél tánc* címet viselő kötet, a Vörösmarty Társaság első novellákat tartalmazó antológiája, mely székesfehérvári művészek sokszínű kisprózáit köti csokorba. 2019-ben jelent meg, Bobory Zoltán válogatásával. Tizenhárom szerző harmincegy novelláját tartalmazza. Többségük költő, azonban a székesfehérvári irodalom megszokottól eltérő voltát hivatott alátámasztani az a tény, hogy prózai téren is kiemelkedő munkák születtek az alkotók kezei között.

Az Előszóban Lukácsy József szavaival találkozhatunk, melyben fejtegeti a vers és a kispróza ellentéteit, a novella műfaji jellemzőit. Utóbbit illetően visszanyúl egészen a késő ókori gyökerekig, végigvezetve gondolatait a mai modern forma megteremtéséig.

A harmincegy mű igen változatos, tematikát, formát és szerkezetet tekintve is. Akár „Iris koszorújához” is hasonlíthatnánk, Babits első kötete nyomán, mely a *Levelek Iris koszorújából* címet viseli, sokszínűsége miatt.

Gyakoriak az életrajzi visszaemlékezések, gondolatfolyamok, valós, életrajzi elemeket tartalmazó írások. Több novellában is megjelennek a gyermekkori emlékek, a régi világ modern korhoz való hasonlítása, és a halál, mint elkerülhetetlen jelenség kérdésköre.

Ahogy Lukácsy József fogalmaz: „...ezek a novellák gyerekkori emlékek, fikciós abszurdoidok, történelmi eseményeknek, szülőknek, nagyszülőknek állított írásos emlékművek, sajátos nyelvi leleményekkel, népies és tájnyelvi fordulatokkal, néhol szarkasztikus humorral, vagy finom iróniával...” (Lukácsy József: *Kötél tánc*. Vörösmarty Társaság, 2019).

A kötetet színesítik az alkotók fotói. Mielőtt belekezdünk műveik olvasásába, rövid bemutatkozást találunk róluk. Főként irodalmi munkásságukról, prózaírói motivációikról. Számomra a szerzők gondolatvilágába való előzetes betekintés alaphangulatot teremt az alkotások olvasásához, valamint a kötet és az olvasó közötti kapcsolat megteremtését is remekül szolgálja. Olyan érzés, mintha személyesen nekünk nyújtanának kezet, akár egy író-olvasó találkozón való meleg kézfogás.

Bartal Klári novellájával indul az antológia. A *Sorsok a Duna* mellett a magyarországi vidéki közeget jeleníti meg. A városi hangulatot állítja szembe a vidéki, Duna

közeli életérzésekkel. A „békés csend”, a „nyárfaerdők suttogása” érzékletesen írja le a helyszín nyugodtságát. Azonban a városi látogatók elől rejtve maradnak a vidéki lét problematikái. A novella elején megjelenik a pontos korrajz, napjaink népszerű pletykalapja, a *Blick*, és korunk közszereplőinek emlegetése révén. Pontos földrajzi meghatározást kapunk, hol játszódik a történet. A Baja–Mohács között élők helyi tájszólást is megjeleníti: „*Csak maga érzi ezt így, kedves – bölcselkedett tegnapi vendégünk –, mert nyaralni gyüjt ide, s nem itt kényszerült élni.*”

A novellában megjelenik a jelen és a múlt hú kirajzolódása, több generáció világgképébe ágyazva. A mai Magyarország vidékeinek helyzetét, problémáit általánosságban mutatja be, egyetlen helyszín alapján, de mind ráismerhetünk saját tapasztalatainkra. Akik faluról származnak, azok számára több mint ismerős lehet a következő mondat: „*A fiatalok városban élnek, mindenkinek van saját lakása, a nagy vagy dédi háza már teher.*”

Bemutatja, hogyan váltja fel a vidéki létformát a városi élet, majd a Duna, mint megszemélyesített uralkodó motívum segítségével, egységbe fonja az egész eddigi magyar sorsot. Az első novellában megjelennek mindazok, amelyek az utána következő alkotásokban is nagyon gyakori elemekként szolgálnak.

A *Pacsirtaszóban* (Bartal Klári) is elősejlik egy vidéki munkás képe, azonban a novella egy általános, mindig és mindenki számára aktuális történés köré épül, majd a halál feldolgozásának pozitív ígéretével zárul. Egyetemes gondolatokat fogalmaz meg, esetlegesen vigaszt nyújthat az élők számára, kik elvesztették szeretteiket.

A *Pünkösöd előtt* (Bartal Klári) több ponton is párhuzamba vonható a kezdő novellával. Visszatérő elem a magyarságtudat, a magyar szó a maga konkrétumában is megjelenik mindkét alkotásban. Előbbiben a pünkösöd mint magyar ünnep kihangsúlyozása kerül központi szerepbe, melyet a nemzeti hovatartozás érzékeltetéseként értelmezhet az olvasó: „*Pünkösöd jön {...} igazi magyar módra, ünnepi ebéddel is köszönteni kell.*”

A történet egy visszaemlékezés, gondolatfolyam, melyből megtudhatjuk, az író számára milyenek voltak a régi ünnepek, mennyit változott az élete napjainkra. Eme változást az étkezés színvonalának alakulásával szemlélteti. Ebben a műben is megjelennek tájnyelvi elemek, például a „*kesánkodás, köszönködés, böllénkedés.*” Összességében az idő múlását, az emberi lét korszakainak különbözőségét mutatja be az írás.

Megállapíthatjuk, hogy a művek jelentős részében megjelenik a halál, a temetés, az elmúlás problematikája. Hol szívszorító komolysággal, hol pedig enyhe iróniával vegyítve vetítik képzeletünk elé a halállal kapcsolatos történeteket. Mindez erőteljesen megfigyelhető *A siratóember* (Bobory Zoltán), a *Hallgatnak az angyalok* (László Zsolt), a *Temetés* (Heiter Tamás) és *Az asztal* (Bobory Zoltán) című alkotásokban is.

Nem ritka, hogy ezzel együtt jár egyfajta szarkasztikus hangvétel, mint *A sira-tóemberben*, ahol a látszat csal, és a címszereplő a látszólagos érzékenységgel, sírós attitűdjével pénzt és együttérzést csikar ki szándékosan az emberekből. A *Temetés* című szövegben is hasonló ironikus melléközöngére lehetünk figyelmesek, melyben két idős barát horgászat közben, az etetőanyagba kevert hamvakkal igyekszik beleszórni a tóba cimborájuk földi maradványait.

Az *asztal* című írás szintén a múltra való visszatekintés, és az elmúlás témája köré épül. Egy idős, viseletes bútordarab váltja ki az emlékezést készítőjére, aki feltételezhetően már régen nem él.

Az elmúlás témáit erősíti a *Mikulás napi történet* (Bobory Zoltán), az *Opus* (Gál Csaba), az *Egy dallam* (Kürti Réka), *A bakancs* (Nehrer György), az *Egy marék venyige* (László Zsolt) és az *Érettségi találkozó* (P. Maklári Éva) is. Eltérő tematikai, formai és szerkezeti különbségek ellenére egységbe vonja őket a múltidézés, a letűnt korokra való emlékezés.

Az *Opusban* egy cica befogadásának múltbéli történetét olvashatjuk, lélektani folyamatokká, és a zenei ihlet keresésének útjává bővítve. A *Mikulás napi történetben* egy tanár-diák viszonyban köszön vissza a letűnt korok emléke, mikor egy rendőr megkönyörül az idős tolvajon, mert annak tanítványa volt diákévei alatt. Az *Érettségi találkozó* az iskolás évek hangulatát eleveníti fel, *A bakancs* és az *Egy marék venyige* a gyermekkor érzületét, történéseit vetíti az olvasó elé.

Végül felmerülhet bennünk a kérdés: Vajon miért lett eme sokszínű kötet címe a *Kötéltánc*? A választ Pálfalvi András címadó novellája révén feltételezhetjük, melyben a mai kor emberének jellegzetességeit, világszemléletét mutatja be. A maga realitásában, ugyanakkor finom iróniával érzékelteti az átlagember negatív gondolatok gyűrűjébe ágyazott rosszmájú megjegyzéseit. Ezzel felhívja a figyelmet a modern kor negatív szemléletmódjára. A történetben ugyanúgy figyelik egymást az emberek, ok nélkül ítélkeznek, ha valami számukra nem szokványos dolgot látnak, akár csak a valóságban.

A „multikulturális”, a „globalizáció” és a „nyuggerek” szavak is helytálló korrajzot festenek, míg előbbi kettő egy valós jelenség a modernizációban, az utóbbi közkedvelt pejoratív kifejezés a fiatalok körében.

A *Kötéltánc* című novella történetében a főszereplő a parkban sétálva különös csoportosulásra lesz figyelmes, melynek tagjai igen sokféle figurák. A cirkuszi kötél-táncához hasonló, mégis alacsonyabbra felszerelt, gumi anyagból készült kellekkel űzött tevékenységet végeznek, mely a környéken ismeretlen. Ez felháborította a főszereplőt. Párhuzamba vonta a műveletet a modern kor elfajzottságával. Gondolatmenetét tovább vezetve a valódi, cirkuszokban látott kötél-táncot a vasúti síneken egyensúlyozó gyermekek „táncával” tette hasonlatossá.

Majd mindezt az élet metaforájává emelve veti össze a parkban látott silány

utánpótlással, melyet ősei „korcsaként” definiál. Ezzel a mű jelentésmezeje kitágul, a kötél tánc az élet szimbólumává válik, mely értelmezés szerint a modern kori élet már meg sem közelíti a régi világot.

A kötet varázsa abban rejlik, hogy mindenkinek más jelentéstartalmat közvetíthet, ha rájövünk, pontosan mit is takar számunkra a kötél tánc. Az általam leírt értelmezésben a kiválasztott művek sokszínűségük ellenére mind kapcsolódnak egymáshoz, hiszen az emberi élet egy-egy darabkáját, szegmensét hivatottak megörökíteni.

Emlékek, gondolatfolyamok, fikciók, ízes tájszólási elemek és gyermekkori ételek ízeinek kivételes pontossággal való megjelenítése jellemzi a műveket. Emellett a különböző korok sajátosságainak napjainkkal való egybevetése révén fonják kötéltbe tapasztalataikat, melyen az olvasóközönség kedvére „táncolhat” az értelmezési lehetőségek mezsgyéin.

*(Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2019)*

